

RYAN VE TÜRKİYE SEVGİSİ

Doç.Dr.Günay ÇAĞLAR*

Türkiye'de "hatıra" türü kaynaklarda artış görülmektedir.Son zamanlarda bu akıma önemli devlet görevlerinde bulunmuş olan şahısların eşlerinin de katıldığına şahit olmaktayız. Bunlar arasında özellikle Melâhat Baydur' un hatırat türü eseri dikkat çekmektedir.¹

Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi Mehmet Baydur ile birlikte bulunduğu ülkelerde, eşine büyük destek vererek, Türkiye'nin ve Türklerin tanıtımına öncelik veren M. Baydur, bu hizmetlerine ek olarak, bu faaliyetleri ile ilgili anılarını da büyük bir titizlikle kaleme almıştır.

Konumuz itibarıyla biz M. Baydur'un eşi ile birlikte 1968-1972 yılları arasında bulunduğu beşinci kıt'a Avustralya anıları ile ilgilenmekteyiz. Baydur çifti Avustralya'da iken, buranın Devlet Başkanı Lord Casey ve ailesi ile tanışmış, onlarda, Türkiye-Avustralya ilişkilerinin bir başka sahnesini görmek, bilgilenmek fırsatını bulmuştur. Sir Charles Ryan'ın yakını olan Caseyler'le ilgili izlenimler, M. Baydur tarafından, hatıratda şu şekilde verilmiştir.²

"Avustralya Devlet Başkanı (LORD CASEY)nin eşi (Lady Maie Casey) Osmanlı Devleti döneminde Türk Ordusu'nda görev yapan Avustralyalı bir askeri doktorun kızıdır. Çocukluğunun 8-11 yaşlarını İstanbul'da geçirmiştir. Değişik bir ülkede geçirdiği ve hayal meyal hatırladığı İstanbul'daki yılları, çocukluk çağının, unutamadığı, hayatında derin izler bırakan bir dönemdir.

Bizlerle karşılaştığında hâlâ unutmadığı Türkçe kelimeleri büyük bir hızla kullanması eşimi ve beni şaşırtmış, aynı zamanda da mutlu etmişti. Babasına, Osmanlı Devleti'nce verilen nişanları, Türkiye'den alınmış bazı mücevherleri, Türk halı ve kilimlerini, sedefli sehpaalarını, gümüşleri överek gösterdi. Sonradan bana hediye ettiği ve kendi yazdığı (Bir Avustralya Hikâyesi) adlı kitabında babasıyla, Türkiye ve Türklerle ilgili anılarını anlatır".

* Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Melâhat BAYDUR, *Bir Sefrenin Anıları*, Ankara 1998. Aynı hatırat sahibi, izlenimlerini Hürriyet Gazetesinde, seri yazı olarak da yayınlamıştır. Bkz: Hürriyet 30.01.1989-06.02.1989.

² BAYDUR, a.g.e., s.81-84.

M. Baydur hatıratında, Lady Casey'in babasıyla ilgili bu anılara oldukça geniş bir şekilde vermektedir.³

"LAYD CASEY'in operatör olan babası Doktor RYAN(RAYIN okunur) Londra'da bulunduğu bir dönemde İngiliz gazetelerinde "Osmanlı ordusunda çalışacak yabancı doktor arandığına dair " bir ilan görür. Bu göreve talip olur ve atanır. Eşi ve çocukları ile birlikte Avustralya'dan gelerek İstanbul'a yerleşir. Kısa bir süre sonra 1876-1878 yılları arasında Türk – Rus savaşları çıkar. Bu savaşlarda Türk Ordusu'nda doktor olarak çalışır. Bu hizmetinin sonunda Osmanlı Devleti'nin pek çok nişanı verilerek taltif edilir. Aradan yıllar geçer. 1915 yıllarında Gelibolu Savaşları çıkar. Bu defa Doktor Ryan kaderin bir cilvesi olarak İngiliz Orduları safında yer alır. ANZAKLAR (Avustralya ve Yeni Zelanda) orduları ile Türklere karşı savaşır. Bu savaşta her iki taraf şehitlerinin toplanması için verilen geçici bir ateşkes döneminde Doktor RYAN'ın üzerinde Osmanlı nişanlarının görülmesi, Türk asker ve subayları arasında büyük bir şaşkınlık yaratır.

Geçmişteki hikâyesini, "bir zamanlar TÜRK-RUS savaşlarında Türk ordusunda savaşarak bu nişanları aldığını" anlatması üzerine durum aydınlığa kavuşur ve bundan sonra Doktor Ryan'a büyük bir itibar ve dostluk gösterilir.

Evvelâ Türk-Rus, sonradan katıldığı Gelibolu savaşlarında Türkleri yakinen tanımak fırsatını bulan Doktor Ryan yazdığı anılarında ve her vesileyle Türk askerlerinin malzeme, ilaç, yiyecek, giyecekten mahrum şartlar içerisinde büyük fedakârlıkla ve kahramanca çarpıştıklarını hayranlıkla anlatır ve kendi milletine örnek almalarını tavsiye eder."

M. Baydur, Tümgeneralliğe kadar yükselmiş olan askeri doktor RYAN'ın kızı Lady Casey'nin; hem Baydur ailesi ve hem de Türk milletine gösterdiği sevgi ve yakınlığın babasından dinlediği Türklerin asaletini belirten savaş hikâyeleri ve çocukluğunu geçirdiği İstanbul anıları ile ilgili olduğunu düşünmektedir.⁴

Lady Casey'nin çocukluk anıları ile Türkiye'yi ve Türkleri sevmesinin yanında, Baydur çiftine karşı gösterdiği yakın ilgi onların Avustralya'ya pek çabuk alışıp ısınmalarına neden olmuştur.⁵

Sir C. S. Ryan'ın kayınpederi Lord Casey, Baydurlar'la tanışmadan daha önce görevli olarak Kahire'de bulunurken, bir başka Türk'le de görüşmüştü. Bu şahıs, son devir Türk

³ Aynı yer.

⁴ Aynı yer.

⁵ Aynı yer.

basımının usta kalemlerinden Ahmet Emin Yalman idi. A.E.Yalman, Kahire'de "Plevne Ryan'ın" hikâyesini öğrenme, kaleme alma şansını elde etmiştir.⁶

Avustralyalı Lord Casey , o sırada Britanya kabinesinin bir üyesi ve Ortadoğu'daki bir temsilciydi. Kahire'de görev yapmaktaydı. Mısır'da bulunan A.E.Yalman bu fırsatı değerlendirerek, onun ziyaretine gitmiştir. Konuşmanın başında Türkiye'yi ziyaret edip etmediğini sorunca şu cevabı almıştır.⁷

"Şimdiye kadar gitmeye fırsat bulamadım, fakat mutlaka gideceğim. Çünkü Türkiye'ye şahsi bir sebeple bağlılık duyuyorum: Kayınbabam Dr. Charles Ryan Avustralya'da tıp tahsilini bitirdiği sıralarda 1877 Türk-Rus Harbi kopmuştu, genç idealist hakkın Türkiye'nin tarafında olduğunu, orada genç bir kuşağın ilerlemeye ve hürriyet yollarını açmaya ve istiklâlini korumaya çalıştığını, emperyalist Rusya'nın ise bunu boğmak istediğini görmüştü. Kalkmış gönüllü diye Türk sıhhi hizmetine girmiş, bütün dünyayı hayran bırakan Plevne savunmasının şanlı safhalarını yaşatmıştı.⁸ Neticede Plevne kahramanları için özel bir madalya hazırlanınca, bundan bir tanesine de kayınbabam layık görülmüş. Kendisi, bu parlak gençlik macerasından sonra memleketine dönüp yerleşince hayatta ilerler, Sir Charles Ryan diye unvan sahibi olur, fakat bütün hayatına hakim kalan hadise Plevne olmuştur, en sevdiği insanlar Türkler'dir. Plevne'deki büyük kahramanlık efsanelerinden her vesile ile bahseder.

Bunun üzerine bütün Avustralya'da kendisine "Plevne Ryan" unvanı takılmıştır. Günün birinde İlk Cihan Harbi kopup da Türkiye harbe girince müttefik kuvvetler, bu arada Avustralyalı birlikler Çanakkale'ye dayanmışlar.Tesadüfün garipliğine bakın ki Plevne'de halis bir Türk hayranı diye savaşa katılan, Türklere hizmet eden Dr. Ryan o zaman Avustralya kuvvetleri sağlık başkanı olarak karşı tarafta bulunmuş ve dostu Türkler'le dövüşmüştü. Fakat "Plevne Ryan" muhitine öyle telkinlerde bulunmuş ki her Avustralyalı Türk dostu kesilmiş. Çanakkale'de Türklere Avustralyalılar arasında devam eden muharebe, gitgide birbirlerine karşı sevgi saygı duyan mert insanlar arasındaki bir düello halini almış ve bütün harp tarihi için örnek sayılacak, insanca münasebetlere yol açmış, iki taraf arasında sık sık hediyeler alınıp, verilmişti.

⁶ Ahmet Emin YALMAN, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim II*, İstanbul 1970, s.1220-1222.

⁷ YALMAN, a.g.e., s.1220.

⁸ Plevne Savunması için Bkz.II, Hikmet SÜER , *1877-1878 Osmanlı Rus Harbi Rumeli Cephesi*, Gn.Kur.ATASE Başk. Askeri Tarih Yayınları, Ankara 1993 , s.154-173, 218-252.;Talat YALAZAN, *Plevne Savunması* , Gn.Kur.ATASE Başk. Askeri Tarih Yayınları, Ankara 1997.

Bir sürpriz günün birinde Avustralyalılar'ın buldukları kesimde ölüleri gömmek üzere mahalli bir mütareke yapılmış, her gün karşılıklı siperlerde dövüşen dostlar, oralardan fırlayarak karşılaşıncaya, o zaman büyük rütbeli Türk subayları, karşılarında, düşman üniforması taşıyan yüksek rütbeli bir subayın göğsünde bir Plevne madalyası taşıdığını hayretle görüyorlar. Bunun üzerine nereden nereye bir Avustralyalı'da bir Plevne madalyası bulunuyor diye umumi bir merak uyanıyor ve bu zaman eşine az rast gelinir bir hadise oluyor. Çanakkale'deki karşılıklı siperlerin tam ortasında bir düşman subayı Türk askerine Plevne'deki kahramanlıklarının canlı, heyecanlı bir hikâyesini anlatıyor. Herkes hayretle onu dinliyor, bütün gözler yaşıyor. "Plevne Ryan" dünkü bir silah arkadaşı olarak Türk subaylarıyla kucaklaşıyor, Türk-Avustralya dostluğunun temeli harp siperlerinin tam ortasında böylece kuruluyor."

M. Baydur ve A .E .Yalman'ın Türk kamuoyuna duyurduğu Sir C. S. Ryan, Avustralyalı'dır. Tıp alanında öğrenim görmüş ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşlarında, Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmiştir. Kızılay emrinde Plevne ve Erzurum'da, sağlık ekibi içinde çalışmış, birçok hasta ve yaralımızı sıhate kavuşturmuştur. Bu hizmetlere ilave olarak, şahit olduğu savaşın bütün sahnelerini her yönüyle tarafsız bir şekilde yazmıştır⁹. Kendisine, eserin yazılıp yazılmadığı arkadaşı John Sandes yardımcı olmuştur¹⁰. Söz konusu hatırat Batıda, 1877-1878 dönemi savaş edebiyatının elden düşmeyen yayını olmuştur. Maalesef, bu eser ancak yıllar sonra, Türkçe'ye çevrilmiş, böylece, Sir C. S. Ryan gibi bir Türk dostu kamuoyumuzca tanınmıştır¹¹.

Sir C. S. Ryan, hayatının son zamanlarını, memleketi Melbourne'de geçirmiştir. Hayatı boyunca Orta Doğu ve her zaman hayranlık duyduğu Osmanlı Devleti, onun yıkılışı ile ortaya çıkan genç Türkiye Cumhuriyeti ve Türk insanıyla ilişkisini devam ettirmiştir.

O, aynı zamanda Gâzi Mustafa Kemal hayranlarından biri idi. Kan ve barut havası içindeki Çanakkale'de karşı saflarda bulunduğu Türk insanını devamlı olarak izleyen ve destekleyen, onun zaferlerinden mutlu olan Sir C. S. Ryan'ın, 1923 de Gâzi Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı samimiyetini gösteren kısa, fakat çok anlamlı bir mektubu bulunmaktadır. Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde, Bilâl Şimşir tarafından bulunan ve yayınlanan mektup, Türk-Avustralya yaklaşımının, Sir C. S. Ryan nezdindeki heyecanını dile

⁹ Charles S. RYAN, *Under The Red Crescent-Adventures of an English Surgeon with The Turkish Army at Plevna and Erzeroum 1877-1878*, London 1897. Hatırat, oğlu Rupert RYAN'a ithâf edilmiştir.

¹⁰ RYAN, a.g.e., s.1-7.

¹¹ RYAN, *Kızılay Emri Altında Plevne ve Erzurum'da 1877-1878* Çevr: Ali Rıza SEYFİOĞLU, İstanbul 1967.

getirmektedir.¹² Mehmet Önder, Bilâl Şimşir'in neşrettiği mektubun arz ettiği önemi ilk fark eden kişi olmuştur.¹³ "Atatürk'e Hayran Bir Avustralyalı General" başlığı altında kısa bir değerlendirme yapan M. Önder Sir C. S. Ryan için "Melbourne'de Osmanlı Devletinin fahri başkonsolosu idi."¹⁴ demektedir.

Tümgeneral Ryan, Mustafa Kemal'in Anadolu'da başlattığı Milî Mücadeleyi devamlı olarak takip etmiş, sonunda Türkiye'nin zafere ulaşarak Lausanne'da şerefli bir barış antlaşması yaptığını öğrenir öğrenmez, 5 Ağustos 1923 günü Gâzi Mustafa Kemal'e bir kutlama mektubu göndermiştir.

Tümgeneral Sir C. S. Ryan, mensubu olduğu topluluğun lideri İngiltere'nin gücünü, en yakından bilenlerdendi. Savaştan, bütün imkânları kullanarak zaferle çıkan Türklerin, 1923 de, Lausanne'daki "barış" çabalarını, basından öğrenmiş, heyecanını, Melbourne Clup'de kaleme aldığı 5 Ağustos 1923 tarihli mektubunda aşağıdaki şekilde dile getirmiştir:¹⁵

"Ekselans,

Türkiye'nin eski ve içten bir dostu olarak bu birkaç satırı yazmaya ve Türkiye'nin yeniden canlandırılmasındaki ve memnuniyet verici barışın yapılmasındaki önemli payınız dolayısıyla size yürekten tebriklerimi sunmaya kalkıştım. Sizin faaliyetleriniz ve askerlerinizin muhteşem davranışı olmasaydı Türkiye acınacak durumda olurdu. Şimdi Türkiye'nin dünya ülkeleri arasındaki eski ve mağrur yerini almak için emin bir yolda bulunduğuna inanıyorum. Benim Türkiye ile bağlarım çok eskidir. 1876 yılında, 21 yaşında genç bir doktor olarak Türk ordusuna katıldım. Osmanlı-Sırp Savaşında Abdülkerim Paşa'nın kumandası altındaydım. Daha sonra, Plevne kuşatması sırasında ölümsüz Gâzi Osman Paşa'nın kumandası altında bulundum, bu savaşta ağır yaralandım. Ama Şevket Paşa yolu açınca 5.000 yaralıyla birlikte Plevne dışına çıkabildim. İstanbul'a gittim. Yaram iyileşince Erzurum'a gönderildim. Orada Gâzi Muhtar Paşa'nın kumandasında, o ayrılınca Kurt İsmail Paşa'nın kumandası altında görev yaptım. Kuşatmadan sonra Ruslar'ın eline düştüm ve savaş bitince de doğduğum yer olan Avustralya'ya döndüm. Genel Savaşa kadar burada 35 yıl Türkiye Fahri Başkonsolosluğu yaptım. 15 yıl önce de ikinci rütbeden Mecidiye Nişanı aldım. Dostum Audrey Herbert ile birlikte burada ateşli bir Türk dostu

¹² Bilâl N.ŞİMŞİR, *Atatürk ile Yazışmalar I (1920-1923)*, Ankara 1981, s.511-512.

¹³ Mehmet ÖNDER, "Atatürk'e Mektuplar", *AAMD* 1V/10 (Kasım 1987), s.105-106.

¹⁴ ÖNDER, a.g.m., s.105.

¹⁵ ŞİMŞİR, a.g.c., s.511-512; ÖNDER, a.g.m., s.105-106.

idim. Eski Türk dostlarımın hepsi öldü. Herhalde ben Plevne'den ve Aleksinatz savaşından sağ kalan birkaç kişiden biri olsam gerek.

Ordunuz kurmayında Damat İsmail Hakkı Bey büyük dostumdur. Bana bir fotoğrafınızı lütfederseniz, ben de karşılık verebilirim, bu benim için büyük, kişisel bir onur kaynağı olur. "Kızılay Hizmetinde" adlı yıllar önce bir kitap yazdım. Almanca ve İngilizce yayınlandı. Çok satış yapmış olan bu kitabında Türk askerinin güzel karakterini ve savaşçı özelliklerini sergiledim. Türkiye'nin durumunu günden güne daha da iyileştirme uğrundaki görevinizde size büyük başarılar dileyerek ve yürekten övgülerimle.

Samimi hayranınız
(İmza) Charles S.Ryan "

Türklere karşı onur duyucu duygularla dolu bu kısa fakat çok değerli mektupta bir konuya dikkatinizi çekmek istiyorum. Bu büyük Türk dostu Avustralyalı General söz konusu mektubunda, Çanakkale'de Avustralya Kuvvetleri Sağlık Başkanı olarak Türkler'in karşı safında bulunduğunu söyleyememiştir. Bu konuyu yazmaktan yanlış anlaşılır endişesiyle kaçındığı düşünülebilir. Karşı safta olmasına rağmen, Türk-Avustralya dostluğunun temelini kurmaya çalışmış olan bu samimi Türk dostu yine de, Türklerin karşısında bulunmaktan dolayı rahatsızlık duymuş olmalıdır.

Sir C. S. Ryan'ın bu anlamlı mektubuna Dışişleri Bakanlığı'nca cevap verilmiş ve Atatürk'ün imzalı bir fotoğrafı da gönderilmiştir.¹⁶

Sir C. S. Ryan , 1926'da, Melbourne'de hayata veda etmiştir. Geçmişte Türklerle birlikte yaşamış olma mutluluğunu kalbinde taşıyan Sir C. S. Ryan'ın bu sevgisi, onun toprağa verilşi ile son bulmamıştır. Bilakis kızı ve damadı ile yıllar sonra, Kahire ve kendi ülkesinde, Türk dostluğu şeklinde filizlenmiştir. Samimi Türk dostu, Avustralyalı Mehmetçik "Plevne Ryan"ı saygı ile anıyoruz...

¹⁶ NDER, a.g.m., s.106.